

LENGYELORSZÁG A NYUGATI KULTÚRÁBAN

MOST, MIKOR A TRAGIKUS SORSÚ lengyel nemzet történetének egy szakasza lezárult, érdemes elgondolkoznunk azon, hogy mit jelentett Lengyelország a nyugati latin eredetű európai műveltségben?

Lengyelországnak ugyanazon szerepe volt e téren, mint Magyarországnak, mert mind a két nemzet a latin kultúrának legkeletebbre előretolt bástyája volt s századokon keresztül védte ezt a kultúrát a Kelet felől jövő támadások ellen. Mind a két nemzet majdnem ugyanazon időben — a X. század második felében — veszi fel a kereszténységet s egyidőben szervezi meg a királyságot. Még abban is hasonló a két nemzet szerepe, hogy nem a bizánci, hanem a római kultúrát és vallást vette fel s lett annak lelkes előharcosa. Addig terjedt a nyugati civilizáció, ameddig a lengyel és a magyar faj terjedt el. A lengyel nemzetnek köszönhető, hogy a pogány litván nép a keresztény hitre tért, de ebben legnagyobb érdeme Hedvig magyar királyné volt, aki feláldozta saját boldogságát és férjhez ment Jagelló litván nagyfejedelemhez és lengyel királyhoz, aki azután egész népével a keresztény vallásra tért.

Abban is hasonló a két nemzet, hogy mind a kettőnek az országa a nyugati és keleti civilizáció határán terjedvén el, ütközőpontja volt a két kultúrának, mely küzdelemben azonban a nyugati kultúra maradt felül.

A nyugati hatás állandóan igen nagy volt Lengyelországban. Már a XI. század legelején találkozunk olasz benedekrendi remetékkel, kik a Ravenna melletti pereoi remeteségből mentek Lengyelországba, hogy ott a kereszténységet terjesszék. De még a távoli Franciaországgal is voltak egyházi kapcsolatai a lengyeleknek, hisz a XI. század második felében a lengyel fejedelem küldöttsége jelenik meg Saint-Gillesben, a híres dél-franciaországi benedekrendi apátságban. Ezenkívül azonban más francia kolostorokkal is összeköttetésben állott a lengyel katolikus egyház.

A középkor folyamán azonban földrajzi fekvésénél fogva természetesen a német kultúra fejtett ki igen erős befolyást. A lengyel városoknak igen nagy része a magdeburgi jog alapján rendezkedett be, de művészi téren is igen erős volt a német hatás, hisz Krakkónak s más lengyel városoknak hatalmas csúcsíves templomai a német gótika hatását mutatják.

Nagy lendületet ad a lengyel kultúrának a Nagy Kázmér által 1369-ben alapított krakkói egyetem, mely Kelet-Európának második egyeteme volt. Utána alapították a bécsi és a pécsi egyetemet. A krakkói egyetem azonban csak akkor vett nagyobb lendületet, mikor Jagelló Ulászló a Hedvig királynőtől az egyetemre hagyott kincsekből 1400-ban biztos anyagi alapokra fektette és teljesen újjászervezte. Ezért helyesebb volna a krakkói egyetemet nem „Jagelló-egyetemnek“, hanem „Hedvig-egyetemnek“ nevezni, ha már nem nevezik „Kázmér-egyetemnek“.

A krakkói egyetem ez időtől fogva kezd mind nagyobb szerepet játszani s nemcsak lengyelek, de idegen nemzetek tanuló ifjúsága is sűrűn keresi fel a krakkói alma matert, melynek még spanyolországi hallgatói is voltak. Általános tudott dolog, hogy az idegenek közül a *natio hungarica* volt a legnagyobb számmal képviselve. A krakkói egyetem valóságos Mekkája volt a magyar ifjúságnak, hisz a XV. század végén a hallgatók 17%-át magyarok tették ki s 1400—1550 közt összesen több mint háromezer magyar tanuló fordult meg e főiskolán. Jellemző, hogy még Pécsről is mennek magyar diákok Krakkóba, dacára hogy Pécsen is volt egyetem. A krakkói egyetemnek volt tanítványa a világ egyik legnagyobb csillagásza Kopernikus Miklós.

A XVI. század beköszöntésével az olasz humanista és reneszánsz irány válik uralkodóvá Lengyelországban, de érdekes, hogy a reneszánsz stílus első nyomai hazánkon keresztül vezetnek lengyel földre. Magyarország ugyanis éppen földrajzi fekvésénél fogva összekötő kapcsot képezett Itália és Lengyelország között s a nálunk korán mutatkozó reneszánsz stílussal ismerkedik meg a II. Ulászló udvarában tartózkodó Zsigmond lengyel herceg, ki az itt dolgozó Franciscus Italust viszi magával Krakkóba, hogy ez ott az első lengyel reneszánsz emléket készítse. Mi rajtunk keresztül ismerkednek meg tehát a lengyelek a reneszánsz művészettel, de midőn I. Zsigmond lengyel király első feleségének — Szapolyai Borbálának — halála után Sforza Bonát vette el, általa közvetlen kulturális kapcsolatokba kerül Lengyelország az olasz földrrel, minek következtében számos olasz művész kereste fel a lengyel földet. Ott találjuk Bartolomeo Bereccit, a krakkói székesegyház csodaszép Zsigmond-kápolnájának építőjét, ott dolgozik Giovanni Maria Padovano, a krakkói festői posztóárucsamok alkotója, Giovanni Battista di Quadro, a poznani gyönyörű városháza építője és még sokan mások. Egy egészen sajátos lengyel reneszánsz stílus alakul ki a maga festői, pártázatos csipkézett ormaival, az ú. n. „lengyel végződéssel“, mely az elzalogosított szepesi városok közvetítésével Felső-Magyarországon is elterjedt s oly érdekessé tette szepesi és sárosi városainkat.

Míg nálunk a török háborúk és a török hódítás megakadályozzák a kultúra fejlődését, Lengyelország kultúrájának aranykorát élte ekkor nemcsak a művészetek terén, hanem az irodalomban és a kultúra más terén is. Ekkor írja klasszikus latinságú verseit Kochanowski János és fordítja le Torquato Tasso „*Gerusalemme Liberata*“ című hőskölteményét.

Az irodalom fejlődésével fejlődik a nyomdászat is, s mindnyájan tudjuk, hogy a krakkói nyomdászat mily nagy szerepet játszott a magyar irodalomban is, hogy a krakkói Vietor nyomdájából kerültek ki az első magyar nyomtatott könyvek, s hogy a magyar protestánsok könyveiknek egy részét itt adták ki.

A XVI. században alapítják a második lengyel egyetemet Vilnában (1579) s alapítója nem más, mint a nagy magyar Báthory István. Ez egyetemnek feladata volt a nyugati kultúrának és a nyugati kereszténység tanainak terjesztése a keleti hatásokkal szemben. De e város nemcsak a nyugati kultúra terjesztője volt, hanem csodálatosan gazdag művészeti emlékekben is, mert a csúcsíves stílustól kezdve az empireig minden stílus képviselve van a Wilija-menti metropolisban. Minden idegen csodálattal nézi a kifinomult angol gótika stílusában épült Szent Anna-templomot, mely annyira megtetszett a Vilnán keresztülutazó Napóleonnak, hogy azt mondta, szeretné magával vinni Párizsba. Hasonlóképp bámulja minden idegen a Szent Péter és Pál-templomot az antokoli elővárosban. A már barokkba menő késő reneszánsz-stílusban épült templom csodaszép stukkói ámulatba ejtenek mindenkit. Mikor a németek a világháború folyamán elfoglalták Vilnát,

csodálattal nézték e város gyönyörű műemlékeit s egy szép könyvet adtak ki róla „Eine vergessene Kunststätte“ címmel.

Az olasz hatás egész a XVII. század végéig tartott Lengyelországban s a lengyel főúri családok olasz egyetemekre küldték fiaikat, elsősorban pedig Páduába, mely földrajzilag a legközelebb esett Lengyelországhoz. Itt tanult Zamoyski János, a lengyel köznemesség vezetője s később kancellár. Itt ismerkedett meg Báthory Istvánnal, kihez mély barátság fűzte s neki köszönhette Báthory, hogy a lengyel köznemesség őt választotta meg Lengyelország királyává.

A művészetek terén egész a XVII. század végéig tart a hatás, mert az igen elterjedt jezsuitarend magával hozza a barokk stílust, melynek pompás emlékeiben a mai napig gyönyörködhetünk. Még a XVII. század legvégén is ott dolgozik Krakkóban az olasz Baltazár Fontana, kinek csodálatosan szép stukkói bámulatba ejtik a Szent Anna-templom látogatóit.

Még tart az olasz hatás, de már kezd mutatkozni a francia szellem, a francia kultúra hatása is, mert a törökverő Sobieski Jánosnak felesége Marie de la Grange d'Arquin francia nő volt, kivel erős francia kulturális hatás vonul be Lengyelországba. Ez a hatás tart egész Napóleon koráig, de közben a szász uralkodócsaládból származó II. Erős Ágost és II. Ágost alatt (1697—1733, 1735—1763) német hatás alá kerül a lengyel kultúra, de Poniatowski Szaniszló Ágostnak, az utolsó lengyel királynak trónra jutásával ismét a francia szellem dominál Lengyelországban. Az európai műveltségű — de sajnos, gyöngé jellemű — király igen sokat tett a kultúra és a művészetek fölvirágzásáért és a klasszicizmusért rajongó ízlése megelőzi az empire stílust, mert míg a nyugaton még a rokokó és XVI. Lajos stílusa az uralkodó, Poniatowski visszatér a klasszikus formákhoz s megteremti a varsoói neoklasszicizmust, melyet Szaniszló-stílusnak szoktak nevezni. Nagyon haladt alatta a közoktatásügy is, s az alatta létesített Közoktatási Bizottság, azt lehet mondani, Európa első közoktatásügyi minisztériuma.

Az 1791. évi május 3-1 alkotmány a nagy francia forradalom hatása alatt új, modern alapokra akarta fektetni Lengyelországot, de erre már nem került sor, mert a felosztó hatalmak másodsor, sőt harmadszor is felosztották a szerencsétlen országot, mely helyre akarta hozni a múlt mulasztásait.

Midőn Lengyelországot a XVIII. században felosztották, a hatalmas ország területének közel 80%-a került orosz uralom alá s ezzel a keleti kultúra és a görög-keleti vallás hatása alá, de mindennek dacára, a külső orosz máz ellenére a lengyel lélek megmaradt nyugatinak és csak igen kevesen hódoltak meg az orosz kultúrának. A lengyel nemzet nagy múltja, nyugati lelkisége és mélységesen katolikus vallásossága oly páncélt alkotnak, melyet nem tudott átütni az oroszok bizánci műveltsége, bár külsőleg a lengyel városok is orosz képet öltöttek orosz felírásaikkal, hagymakupolás templomaikkal, orosz egyenruhás hivatalnokaikkal és katonáikkal. Mindez azonban csak külsőség volt, mert hiába emélték az oroszok Varsó legszebb terén hatalmas bizánci stílusú székesegyházat, melynek aranyozott kupoláját mérföldekre lehetett látni, a lengyel lélek megmaradt a nyugati műveltség légkörében.

A lengyel nemzetnek igen nagy érdemei vannak az európai latin kultúra és a nyugati kereszténység tanainak terjesztése körül. Addig terjedt az európai kultúra, ameddig Lengyelország keleti határai terjedtek.

A politikai függetlenség elvesztése után továbbra is élt a lengyel kultúra és oly szellemeket adott az emberiségnek, mint Chopin és Paderewski a zeneművészetek terén, mint Sienkiewicz — a „Quo vadis?“ szerzője —, valamint „A parasztok“ Nobel-díjas szerzője, Reymont az iroda-